

modern creative specialist, who has a broad interdisciplinary outlook, based on knowledge of basic sciences, the ability to think and express their thoughts successfully.

Key words: *adaptation, classical university, educational process, future specialist, higher education institution, professional adaptation, professional activity, professional training.*

УДК 371.214:37.03

Олена Гаврилюк
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-3756-307X

ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

У статті узагальнено теоретико-методологічні засади освіти дорослих та обґрунтовано напрями розвитку професійно-творчої самореалізації вчителя в системі освіти дорослих; розглянуто роль педагогічної фасилітації у професійній діяльності сучасного вчителя, подано педагогічне визначення педагогічної фасилітації педагога в системі навчання дорослих. Здійснено акцент на тому, що освіта дорослих в Україні залежить від створення відповідних об'єктивних передумов демократизації всієї системи освіти та гуманізації навчального процесу, а також урахування закономірностей розвитку теорії і практики системи освіти дорослих. Висвітлено принципи професійно-творчої самореалізації вчителя в системі освіти дорослих.

Ключові слова: *освіта дорослих, професійно-творча самореалізація, педагогічна фасилітація, закономірності розвитку освіти дорослих.*

Постановка проблеми. Глобалізація проникає в усі сфери життєдіяльності людини, поступово змінюючи навколишній соціум. Сучасному суспільству потрібно займатися тим, чому півстоліття назад майже не приділялась увага: навчанням і перенавчанням дорослого населення, людей, які мають як досвід минулої освіти, так і тривалий досвід практичної діяльності.

Навчання в системі безперервної освіти покликане вирішити низку протиріч між існуючим станом, якістю, рівнем розвитку особистості, її освіти та соціальними умовами, потребами, ідеалами; між здібностями особистості, її індивідуальністю, унікальністю, особливостями професійного й особистісного розвитку та конкретними потребами й вимогами суспільства і держави до неї; між потенціалом людини та станом її реалізації; потребою ринку праці у високопрофесійних фахівцях і обмеженою кількістю таких працівників; потребою в мобільних кадрах з певним професійним досвідом і деякою інфантильністю молодих фахівців. Тому постає суспільна вимога до створення системи освіти дорослого населення як складової навчання впродовж життя.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз світових тенденцій розвитку освіти дорослих дозволяє виділити напрями наукових досліджень у цій

сфері, визначити напрями розвитку національних систем освіти на засадах розв'язання суперечностей між глобальним та локальним, між посиленням уніфікації та збереженням національної ідентичності (С. Болтівець, Т. Десятов, І. Зязюн, В. Кудін, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Сігаєва, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, Г. Філіпчук та ін.). Вдале поєднання історичного й теоретичного аналізу освіти дорослих спостерігається, зокрема, у дослідженнях Х. Мартінеза, П. Джарвіса та багатьох інших.

Відомі українські вчені, зокрема О. Аніщенко, С. Гончаренко, І. Зазюн, В. Кремень, І. Лікарчук, Л. Лук'янова, В. Майборода, Н. Ничкало, О. Огієнко, О. Сухомлинська, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, О. Шестопалюк обґрунтовують необхідність і розкривають особливості освіти дорослих. Проте питання розвитку професійно-творчої самореалізації вчителя в системі освіти дорослих залишається поза увагою.

Мета статті – узагальнення теоретико-методологічних засад освіти дорослих та обґрунтування напрямів і принципів розвитку професійно-творчої самореалізації вчителя в системі освіти дорослих.

Методи дослідження. У статті використано загальнонаукові та історичні методи дослідження, що забезпечують розв'язання поставлених завдань та досягнення мети.

Загальнонаукові: аналіз (ретроспективний, порівняльний, статистичний) і синтез, абстрагування й конкретизація, класифікація і систематизація даних, узагальнення, аналіз педагогічної літератури та документальних матеріалів. Методи теоретичного дослідження дозволили здійснити науковий аналіз різних літературних джерел із вибраної проблеми, глибше проаналізувати закономірності системи освіти дорослих, виокремити напрями й принципи розвитку професійно-творчої самореалізації вчителя в системі освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу. Педагог є носієм нових освітніх і суспільних змін. Саме через це необхідним є приведення професійного рівня педагогічних працівників навчальних закладів у відповідність до вимог сьогодення, до індивідуально-особистісних і виробничих потреб із максимальним урахуванням власних можливостей і потреб педагогів, їхніх здібностей, формування потреби й здатності особистості до самовдосконалення.

Сучасна освіта дорослих, зокрема освіта педагогів під час підвищення кваліфікації, на думку більшості зарубіжних та вітчизняних учених, має ґрунтуватися на андрагогічних засадах.

Андрагогіка (від грец. – людина, доросла людина) – педагогіка дорослих, одне з визначень галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні та практичні проблеми освіти, навчання й виховання дорослих [4].

У спеціальній науковій літературі, крім терміна «андрагогіка», використовують словосполучення «педагогіка дорослих», «теорія навчання

дорослих», «теорія освіти дорослих». Андрагогіка розкриває закономірності, педагогічні й психологічні фактори ефективної освіти, навчання та виховання дорослих, розробляє методичні системи навчально-виховної роботи з окремими дорослими та групами. У межах загальної й порівняльної андрагогіки вивчається зв'язок між фізичним станом, здоров'ям людей і їхніми здібностями, спрямованістю особистості та можливостями її навчання й виховання, між способом життя дорослої людини та її трудовою і громадською активністю.

На заході освіта дорослих на початку XXI ст. існує у двох основних формах: європейській та американській. Історія освіти дорослих у Сполучених Штатах Америки має свої традиції. Так, у 1964 році у США існувало тільки 16 освітніх програм для дорослих. І хоча перше відділення освіти дорослих було створено в 1920 році у Великобританії, проте тільки в 60-х роках минулого століття в англо-саксонській цивілізації відбулося різке зростання значущості освіти дорослих як особливої сфери академічних досліджень.

1986 року відбулася перша Міжнародна конференція з питань історії освіти дорослих в Оксфордському Університеті, на якій працювали науковці Великої Британії, інших країн Європи, Північної Америки та Сходу, Японії. У 1989 році в Університеті Сіракузи (США) канадськими та американськими науковцями здійснено проект, спрямований на аналіз взаємовідношень між професійною освітою та освітою дорослих [7].

Зрозуміти важливість порівняльних досліджень у сфері освіти дорослих, їх актуальне значення у світовому педагогічному контексті допоможе розгляд історичних передумов діяльності Міжнародного товариства у сфері порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих (ISCAE).

За час свого існування ISCAE намагається розвивати й підтримувати міжнародні стандарти у сфері методології міжнародного порівняння освіти дорослих, що може допомогти дослідникам цього напрямку. Серед перешкод на цьому шляху можна визначити міжнародну комунікацію (англійську мову), якою не володіють усі європейські науковці, хоча вона вже давно є мовою міжнародного наукового спілкування.

Серед провідних гуманістичних тенденцій розвитку освіти дорослих визначаємо розвиток національних систем освіти дорослих у провідних європейських країнах, її реформування й модернізацію у другій половині XX століття, розвиток методологічних основ неперервної освіти в країнах ЄС на сучасному етапі та у процесі їх історичного становлення. Однак потребують узгодження різноманітні трактування понять методології порівняльних досліджень у сфері освіти дорослих, зокрема – категорії, закони, функції, філософія, міждисциплінарний підхід, методологія андрагогіки, наукового пізнання, наукового дослідження, розвитку мислення дорослої людини.

Отже, увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців привертає проблема розвитку національних демократичних традицій у сфері освіти

дорослих. У контексті цієї проблематики важливо визначити методологічні засади системного підходу до аналізу тенденцій національного розвитку освіти дорослих, методологічні основи системного підходу до порівняльного вивчення світових тенденцій, а також розвитку неперервної освіти у глобальному вимірі, концептуальні характеристики еволюції системи освіти дорослих у другій половині ХХ століття, в основі чого повинен бути системний підхід як теоретико-методологічна засада цих тенденцій.

Сучасний етап світового розвитку освіти характеризується зростанням ролі навчання дорослих у забезпеченні позитивних змін різних сторін життя суспільства. У такому навчанні важливо зважати на особливості дорослої людини, зокрема, її життєвий досвід, який необхідно використовувати в навчанні в якості компонента змісту.

Освіта дорослих відрізняється від освіти юного покоління своїми цінностями й мотивами, метою та завданнями, змістом і формами організації, способами контролю й оцінки, а отже – і своїми результатами. Для забезпечення високого рівня ефективності освіти дорослої людини важливо проаналізувати кожен із зазначених компонентів та усвідомити їх особливості. Насамперед, розглянемо докладніше зміст навчання. Зміст неперервної професійної освіти дорослих зумовлений, по-перше, потребами суспільства, по-друге, – потребами самого фахівця.

Отже, доросла, сформована вже людина має продовжувати постійно навчатися, саморозвиватися. Ми погоджуємося з твердженням С. І. Змейова, що доросла людина – це особа, яка фізіологічно, психологічно, соціально, морально зріла, має економічну незалежність, життєвий досвід і рівень самосвідомості, достатній для відповідального самокерованого поведіння [4, 68]. Основні цілі її освіти – задоволення потреб особистості, суспільства, економіки: особистості – у самовдосконаленні; суспільства – у формуванні соціально активної, адаптованої до реалій життя особистості; економіки – у підготовці компетентного, ефективного працівника.

На сучасному етапі розвитку суспільства йдеться про три види освітньої діяльності дорослих: формальна освіта, яка завершується видачею загальноновизнаного диплома або атестата; неформальна освіта – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях, а також під час індивідуальних занять і зазвичай не супроводжується отриманням документа; інформальна освіта – індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий досвід), яка супроводжує повсякденне життя й необов'язково має цілеспрямований характер.

Одним із орієнтирів безперервної освіти є формування конкурентоспроможної, творчої особистості, яка здатна до саморозвитку, у першу чергу, шляхом самоосвіти. Самоосвітня діяльність дорослої людини залежить від досягнутого рівня освіти, ступеня оволодіння професією, професійної майстерності, прояву пізнавальних і професійних інтересів тощо.

У концепції американської вченої-андрагога П. Кросс освітня діяльність дорослих характеризується як психічний процес, тривалий і складний, у якому реалізуються очікування, що відповідають важливим цілям дорослого. Навчання веде до реалізації мети та впливає на правильне ставлення до мети й навчального процесу, її реалізації. П. Кросс назвала свою концепцію моделлю ланцюга взаємодії, у якому потреба та реалізація цілі важливі не тільки завдяки власній активності й самооцінці, але і завдяки допомозі навчальних закладів та осіб, залучених до процесу навчання [9].

Науковцем Д. Колбом розроблено циклічну модель процесу навчання дорослих і засвоєння людиною нової інформації. Учений установив, що навчання складається з етапів «виконання» та «мислення». Навчання відбувається одним із чотирьох засобів: через досвід; через спостереження та рефлексію; за допомогою абстрактної концептуалізації; шляхом активного експериментування [10].

Схожі підходи висвітлено в дослідженнях учених С. Вершловського, В. Кузьмінського, С. Болтівця, Н. Протасової, Т. Сорочан. Загальновідомо, що специфічним предметом андрагогіки є теорія і методика навчання дорослих людей у контексті неперервної освіти. Зоною перехрестя для названих галузей знань є доросла людина. Головна функція андрагогіки, відповідно до змісту, що закладений в її назві, – вести дорослу людину. А для цього треба знати природу й особливості того, кого ведеш.

Дорослий продовжує розвиватися протягом усього життя. Для розуміння означеної проблеми є й акмеологічні дослідження, спрямовані на виявлення умов і факторів розкриття і реалізації творчого потенціалу особистості в процесі діяльності та особистісно-професійного розвитку.

Ураховуючи результати досліджень вітчизняних науковців з андрагогіки та акмеології, ми виходимо з того, розвиток професіоналізму педагогів потребує андрагогічної компетентності викладачів і методистів, які з ними працюють. Функція цієї категорії працівників змінюється в напрямі від передання знань до педагогічної фасилітації, науково-методичного супроводу й допомоги дорослим у саморозвиткові та самореалізації. Також посилюється значення консультування, яке ґрунтується на партнерських стосунках і є формою індивідуальної роботи з дорослими [6].

Під педагогічною фасилітацією зазвичай розуміють створення такої взаємодії, коли актуалізується індивідуальний досвід учасників, відбувається взаємодія та взаємотрансляція індивідуальних контекстів розуміння навчальної інформації, виникає необхідність і можливість оперативного та індивідуально мотивованого застосування оновленого досвіду, тобто відбувається становлення суб'єктності як стильової характеристики навчальної діяльності [1]. Опора на суб'єктний досвід учнів стає головним фасилітативним фактором, оскільки саме за таких умов уможлиблюється особистісний їх розвиток.

Таке розуміння педагогічної фасилітації робить її основою гуманістичного навчання, основною метою якого є розвиток прагнення і здатності до самостійності, саморозвитку й самореалізації особистості.

Узагальнюючи позиції таких дослідників, як І. Авдєєва, О. Андрєєв, О. Кондрашихіна, О. Шахматова та ін., виділяємо такі найбільш значущі характеристики педагогічної фасилітативної взаємодії:

- співпраця: взаємодія педагога з учнями та учнів між собою ґрунтується на розумінні й підтримці. Організація діяльності та взаємодії спрямована на конструктивне вирішення проблемних завдань;

- власна позиція: за кожним учасником взаємодії визнається право на власну думку, позицію, що має на увазі щире зацікавлення у думці інших і не нав'язуванні власної думки;

- індивідуальність та рівність: кожен суб'єкт визнається неповторною особистістю, рівною серед інших у прояві своєї індивідуальності;

- саморозкриття: фасилітатор педагогічно грамотно й відкрито виявляє власні почуття та емоційні переживання, знімаючи психологічні бар'єри відчуженості між учасниками взаємодії;

- залученість кожного до спільної діяльності (партисипативність): співучасть учнів в організації діяльності з педагогом, спільне прийняття рішень про форми, способи й норми здійснення взаємодії, колективна відповідальність за прийняті рішення;

- організація простору: фасилітативна організація простору дозволяє вільно встановлювати зоровий контакт, виконувати спільні дії, обмінюватися вербальними й невербальними засобами комунікації, емоційними станами, забезпечуючи зворотній зв'язок і взаєморозуміння [1].

Отже, якщо викладач чи методисти, які проводять підвищення кваліфікації дорослих, опанують комплексом спеціалізованих андрагогічних знань (знання специфіки дорослого періоду; система спеціальних методів, прийомів, форм, умінь і навичок роботи з дорослими), це забезпечить підготовку дорослого населення з урахуванням їхніх освітніх потреб та вікових особливостей.

Група методологічних принципів відбиває найзагальніші, характерні для всієї системи освіти фундаментальні законодавчі положення в галузі кадрової політики, спрямованості змісту й організації підготовки та перепідготовки спеціалістів в Україні.

До методологічних належать такі принципи: державної ідеології, науковості, конкретно-історичного підходу, системності, неперервності, єдності централістських елементів і демократизації. Вони є основними положеннями для функціонування будь-якої соціальної підсистеми в межах державної системи.

Група педагогічних принципів об'єднує основні положення, що впливають із закономірностей, умов і вимог, пов'язаних із процесом

навчання, формування світогляду соціально зумовлених моральних норм поведінки особистості, а також знань, умінь і навичок, об'єктивно необхідних для суспільства на конкретно-історичному етапі його розвитку. До цієї групи належать визначені в дидактиці принципи навчання, а також принципи, які враховують специфіку навчання й виховання дорослих [7].

Серед педагогічних принципів: єдність навчання й виховання; комплексність; оптимізація; наступність і перспективність; спрямованість; збалансованість теорії та практики; зв'язок із життям, передовим досвідом; варіативність і диференціація; спеціалізація; системність; доступність, наочність; активність та самостійність у навчанні; усвідомлення знань і дієвості умінь, єдність колективних та індивідуальних форм.

Група організаційних принципів відображає процеси, пов'язані з управлінням і структурою системи освіти як загалом, так і окремих її компонентів. До цієї групи належать принципи адміністративно-територіальної побудови; керованості; моделювання; регулювання й координації; оцінювання результатів; раціонального використання кадрів; стимулювання; формування й підтримування позитивного морально-психологічного клімату.

Для системи підвищення кваліфікації дорослих важливими є принципи загальнометодологічні й андрагогічні. Першу групу становлять принципи соціально-економічної детермінованості, системності, наступності, послідовності, комплексності, науковості, прогностичності; другу – індивідуального досвіду та розвитку індивідуальних освітніх потреб; рівнево-кваліфікаційний, життєво і перспективно-посадовий, вікового підходу, створення умов та свободи вибору, проблемно-ситуативної організації навчання; стимулювання самоосвіти й самостійності навчання; спільної діяльності в навчальному процесі, розвитку творчого потенціалу та морально-вольової сфери особистості; актуалізації результатів навчання.

У працях Л. Даниленко, С. Вершловського, С. Гончаренко, Н. Ничкало, В. Олійника, В. Пуцова, В. Семиченко та інших підкреслюється значення всебічного розвитку особистості, поступове збагачення її творчого потенціалу. Учені наголошують, що освіту слід розглядати як сукупність методів для розв'язання власних проблем дорослих: учитися відповідати вимогам часу, учитися тому, як самостійно вчитися, визначати набуті компетентності й набувати вміння переносити їх у нові ситуації.

Одним із критеріїв класифікації сучасних інноваційних методів навчання дорослих може слугувати їхня здатність забезпечувати моделювання життєвих і професійних ситуацій. На відміну від інформаційно-рецептивної спрямованості навчання, коли дорослий є об'єктом впливу, пропоновані методи забезпечують проблемно-рефлексивний підхід, який, з одного боку, сприяє формуванню критичного ставлення дорослого до власного досвіду, його розумінню та об'єктивному

оцінюванню, а з іншого – ставить самого педагога в позицію дослідника, який виробляє спільно з тим, хто його вчить, власні рішення.

У контексті проблеми, яку ми розглядаємо, особливе значення надається розвиткові пізнавально-творчої й духовної самореалізації тих, хто працює з дорослими. Ефективність їхньої діяльності залежить від розуміння вищевикладених особливостей навчального процесу та побудованій на цій основі взаємодії стосовно підготовки до навчання [2].

У зв'язку з цим однією з важливих особливостей діяльності андрагога є володіння мистецтвом консультування, що створює атмосферу довіри, яка є основою взаємодії. Професіоналізм андрагога-консультанта виявляється в методах і формах надання допомоги педагогу у виборі додаткових курсів під час навчання на курсах підвищення кваліфікації, розробленні особистих планів щодо опанування споріднених предметів, інноваційних технологій, методів інтеграції навчальних предметів тощо.

Існують три основні характеристики, що забезпечують андрагогізацію змісту, форм та методів навчання під час розвитку професійно-творчої самореалізації вчителя в системі освіти дорослих.

По-перше, це проблемність змісту навчання, яка полягає, передусім, у тому, щоб навчити дорослих бачити, визначати, розглядати та ставити проблеми, а також набувати навичок розгляду проблем, їх розв'язання.

По-друге, це ситуативність змісту навчання, яка означає його конкретність, залежність від певних умов, обставин професійної діяльності, що вимагають оригінального рішення, індивідуального підходу тощо.

По-третє, це діалогічність змісту навчання, що активізує й сприяє розвиткові всіх без винятку особистісних функцій, забезпечує переведення стороннього досвіду (знань, умінь) у власне надбання педагога, визначає характер взаємин у процесі навчання й активізує слухача в ньому.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, використання андрагогічних засад у процесі підвищення кваліфікації дорослих сприяє кращій організації й відповідно підвищенню ефективності навчання.

Застосування андрагогічних підходів у навчанні дорослих має також позитивні соціально-моральні аспекти. Залучення їх до реальної діяльності щодо планування, реалізації, оцінювання й корекції процесу навчання, верховенство їхньої самостійної діяльності, урахування їхніх конкретних життєвих обставин, проблем і цілей, певна свобода вибору ними всіх параметрів навчання, спільна діяльність із викладачами та методистами сприяє самоствердженню дорослого як самостійної, самокерованої, самореалізованої особистості; розвитку його творчих начал; соціалізації, формуванню навичок колективної роботи, уміння поєднувати особисту відповідальність та громадські інтереси; розвиток освітніх і – ширше – духовних потреб особистості, гуманістичних ціннісних орієнтацій. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у визначенні й

науковому обґрунтуванні компонентів структури педагогічної фасилітації та педагогічних умов формування педагогічної фасилітації в освіті дорослих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева И. Н. Психологическая характеристика фасилитативных педагогических технологий. Часть 1: Субъектная направленность / И. Н. Авдеева // Горизонты образования. – № 2 (35). – 2012. – С. 37–43.
2. Гамбургская декларация об обучении взрослых, принята на 5-й международной конференции в 1997 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hamburg_decl.shtml
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997.
4. Змеев С. Андрагогика : теоретические основы обучения взрослых / С. Змеев. – М. : ПерСе, 2003. – 207 с.
5. Змеев С. И. Становление андрагогики : развитие теории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М., 2000.
6. Кондрашихина О. О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук / О. О. Кондрашихина. – К., 2004. – 20 с.
7. Набока Л. Особливості навчання дорослих із погляду педагогічної технології / Людмила Набока // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 1 (10). – С. 49–51.
8. Центри Освіти Дорослих. Освіта як суспільна відповідальність, Берлін, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dvv*international.org.*ua/sites/default/files/AEC%20Ukr.pdf
9. Cross K. P. Adults as Learners / K. P. Cross. – San Francisco : Jossey-Bas, 1981.
10. Kolb D. A. Experiential Learning, Englewood Cliffs / D. A. Kolb. – NJ. : Prentice Hall. – 1984. – 256 p.
11. Memorandum on Lifelong Learning / Commission of the European communities / Brussels, 30.10.2000 SEC(2000) 1832 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf

REFERENCES

1. Avdeeva, Y. N. (2012). Psikhologicheskaya kharakteristika fasilitativnykh pedahohicheskikh tekhnolohii. Chast 1: Subiektnaia napravlennost [Psychological characteristics facilitating pedagogical technologies. Part 1: the Subjective orientation]. *Horizonty obrazovaniia*, 2 (35), 37–43.
2. Hamburhskaia deklaratsiia ob obuchenii vzroslykh, priniata na 5i mezhdunarodnoi konferentsii v 1997 h. [The Hamburg Declaration on adult learning, adopted at the 5th international conference in 1997]. Retrieved from http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hamburg_decl.shtml
3. Honcharenko, S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid.
4. Zmееv, S. (2003). *Andrahohika: teoreticheskie osnovy obuchenii vzroslykh [Andragogy: theory of adult learning]*. M.: PerSe.
5. Zmееv, S. Y. (2000). *Stanovlenie andrahohiki: razvitie teorii i tekhnolohii obuchenii vzroslykh [The emergence of andragogy: development of the theory and technology of adult education]*. Moskva.
6. Kondrashykhina, O. O. (2004). Formuvannia zdatnosti do fasylytatsiinykh vplyviv y maibutnikh praktychnykh psykhologiv [An ability to facilitating impacts in future practical psychologists] (PhD thesis). Kyiv.

7. Naboka, L. (2007). Osoblyvosti navchannia doroslykh iz pohliadu pedahohichnoi tekhnolohii [Characteristics of adult learning from the point of view of educational technology]. *Pisliadyplomna osvita v Ukraini*, 1 (10), 49–51.

8. Tsenry Osvity Doroslykh. Osvita yak suspilna vidpovidalnist, Berlin (2011). [The Adult Education Centres. Education as a social responsibility]. – Retrieved from <http://www.dvvinternational.org.ua/sites/default/files/AEC%20Ukr.pdf>

9. Cross, K. P. (1981). *Adults as Learners*. San Francisco: Jossey-Bas.

10. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning*. Englewood Cliffs. NJ.: Prentice Hall.

11. Memorandum on Lifelong Learning / Commission of the European communities / Brussels, 30.10.2000 SEC (2000) 1832. Retrieved from http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf

РЕЗЮМЕ

Гаврилюк Елена. Профессионально-творческая самореализация учителя в системе образования взрослых.

В статье обобщены теоретико-методологические основы образования взрослых и обоснованы направления развития профессионально-творческой самореализации будущего учителя в системе образования взрослых; рассмотрена роль педагогической фасилитации в профессиональной деятельности современного учителя, подано педагогическое определение педагогической фасилитации педагога в системе обучения взрослых. Осуществлен акцент на том, что образование взрослых в Украине зависит от создания соответствующих объективных предпосылок демократизации всей системы образования и гуманизации учебного процесса, а также учет закономерностей развития теории и практики системы образования взрослых. Освещены принципы профессионально-творческой самореализации учителя в системе образования взрослых.

Ключевые слова: образование взрослых, профессионально-творческая самореализация, педагогическая фасилитация, принципы и закономерности развития образования взрослых.

SUMMARY

Gavrylyuk Elena. The teacher's professional and creative self-realization in the system of adult education.

The theoretical and methodological foundations of adult education and the directions of development of teacher's professional and creative self-realization in the adult education system; the role of pedagogical facilitation in the professional activity of the modern teacher, the pedagogical definition of teacher's pedagogical facilitation in adult education are summarized in this article. There has been made an emphasis on the fact that adult education in Ukraine depends on the establishment of appropriate objective prerequisites of entire education system democratization and the educational process humanization, as well as the patterns of development of the adult education system theory and practice. Also the principles of teacher's professional and creative self-realization in the adult education system have been highlighted.

Adults' professional development is based on the general methodological principles and andragogy. The first group consists of principles of socio-economic determinism, consistency, continuity, comprehensiveness, scientific, predictability; the second is the individual experience and development of individual educational needs; qualification, vital and promising job, age approach, creating the conditions and freedom of choice, problem-situational training; promotion of self-education and independence training; joint activities in the educational process, development of creativity and moral-volitional sphere of the personality; updating of learning outcomes. In this regard, one of the important features of adult educators' activity is mastering the art of advising, or facilitation, which creates an

atmosphere of trust, which is the basis of interaction and development of an adult's professional and creative-self-realization.

Consequently, the use of adragogical principles in the process of adults' training promotes better organization and improves the learning efficiency.

Application of adragogical approaches in adult's teaching has positive social and moral aspects. Bringing them to the real activities of planning, implementation, evaluation and correction of the teaching process, the rule of their independent activities, based on their specific circumstances, problems and goals, a certain freedom of choice in the process of studying, joint activities with teachers and methodologists contributes to the affirmation of an adult as an independent, self-governing individual; the development of his creativity; socialisation, development of collective work skills, the ability to combine personal responsibility and the public interest; the development of individual's education and spiritual needs, the humanistic value orientations.

Key words: *adult education, vocational and creative self-realization, pedagogical facilitation, patterns of adult education development.*

УДК 378:658.336.3

Віктор Іванов

Одеський національний
політехнічний університет
ORCID ID 0000-0003-3164-7862

Світлана Іванова

Південноукраїнський національний
педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського
ORCID ID 0000-0002-4301-9954

УРАХУВАННЯ ПСИХОТИПІВ СТУДЕНТІВ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНИХ ГРУП

У статті розглянуто питання формування проектних груп у вищих навчальних закладах для виконання комплексних курсових та дипломних проектів. При роботі групи тривалий час – семестр або навчальний рік, необхідно враховувати психотипи учасників проектної групи. Такий досвід накопичений ученими, які займаються питаннями менеджменту, та психологами. Зроблено співставлення різних типологій командних ролей. Обрано для використання типологію Р. М. Белбіна; показано, які командні ролі в інших типологіях відповідають ролям за Р. М. Белбіним. Проведений аналіз ролі викладача у проектній групі та за її межами. Наведені приклади практичного досвіду з формування і роботи проектних груп.

Ключові слова: *проектна група, психотип, командні ролі, роль викладача, комплексний курсовий проект.*

Постановка проблеми. Використання методу проектів у вищій школі відрізняється тим, що проектна група, створена для виконання дипломного або курсового проекту, як правило, формується на тривалий термін. Проектна група може формуватися на рік і більше при виконанні комплексних міждисциплінарних або науково-дослідних проектів. Прикладами виникнення необхідності формування проектної групи на тривалий термін у загальноосвітній школі можна вважати команди для